

ASPECTS REGARDING PELLAGRA, A SOCIAL DISEASE DURING THE LATE XIX- AND EARLY XX CENTURY IN ROMANIA

Oana Andreescu

Assist., Dr., "Transilvania" University of Brașov

Abstract: Pellagra is a nutritional disease, prototype of social diseases, determined by the severe shortcoming of niacin ingestion, as a result of a diet based almost exclusively on corn consumption.

During the mentioned period, Romania was a predominant agrarian country, in which corn cultivation was intensely performed. Meanwhile, the low standard of living, especially that of the peasants, created the necessary conditions for pellagra to spread, the number of affected reaching 10.000 by early XX century.

From a health policy of the Romanian State point of view, this was characterized by an insufficient implication compared to other states which managed to eradicate pellagra in that time.

Keywords: pellagra, social disease, corn, niacin, Romania

1. Introducere

Pelagra este o boală nutrițională, prototip al bolilor sociale, determinată de deficiența severă în ingestia de niacină, vitamina B3 sau PP (pellagra preventing factor), ca urmare a unei diete bazate aproape exclusiv pe consumul de porumb. Din punct de vedere clinic se manifestă prin semne dermatologice (dermatită fotosensibilă), simptome gastro-intestinale (diaree), simptome neurologice (demență) și deces. De altfel, denumirea bolii derivă din „pella-agra” ceea ce înseamnă piele aspră în limba italiană.

Porumbul a ajuns în Europa în anul 1492, odată cu întoarcerea lui Cristofor Columb din America.

Deși introducerea porumbului în Europa a fost considerată ca o soluție pentru lipsa generală de hrană care chinuia continentul, în scurt timp s-a dovedit că această plantă era legată de apariția unei maladii cu manifestări clinice foarte diverse.

Având avantajul unei cultivări mult mai ușoare, porumbul a scos, încetul cu încetul din consumul obișnuit pâinea de pe masa țaranului (cu toate ca aceasta avea o valoare nutritivă mai mare) [12].

Cultivarea porumbului pe teritoriul României a început în prima parte a secolului XVIII, fiind introdusă de Nicolae Mavrocordat în jurul anului 1710.

2. Pelagra în România în perioada studiată

Primele cazuri de pelagră au fost descrise în Moldova, în jurul anului 1830, fiind cazuri izolate, numărul bolnavilor crescând însă rapid, favorizat de faptul că România era o țară predominant agrară în care cultivarea porumbului, datorită avantajelor acestuia, s-a făcut intensiv. La începutul secolului XX România era considerată a treia țară exportatoare de porumb din lume. În aceeași perioadă nivelul de trai al țăranilor, sărăciți de războaie și fiscalitatea excesivă din perioada fanariotă, plini de datorii după legea agrară din 1864 și cu un nivel de educație sanitară scăzut, împreună cu convingerile religioase, care impuneau perioade lungi de post, au creat condiții prielnice pentru întinderea pelagrei. Țăranii legau apariția molimelor de faptul că postul nu a fost ținut corect și, ca urmare, pentru combaterea acestei nenorociri era nevoie de un sacrificiu și mai mare în menținerea postului [15].

De exemplu, o familie ortodoxă de condiție medie formată din 7 persoane consuma într-o zi de post 6 kg mălai, 1 kg fasole, 3 kg cartofi, 60 g ulei, 300 grame verdețuri, iar într-o zi fără restricții alimentare religioase consuma 3 kg mălai, 10 ouă, 250 g brânză (înlocuită uneori cu 1 kg de carne) și 100 g untură [10]. Hidrocarbonatele asigurau sursa energetică și de 5-6 ori mai mult față de proporția recomandată pentru o dietă echilibrată [6].

Printr-un chestionar adresat celor 779 de pacienți internați în Spitalul de pelagroși din Roman în perioada 1896-1899, s-au adunat informații cu privire la produsele cultivate de familiile acestora. Astfel, 651 dintre țărani semănau porumb și numai 164 grâu (pe care îl țineau în special pentru pomeni sau îl vindeau), 112 secară, 493 fasole, 67 linte, 93 mazăre, 554 cartofi, 483 zarzavat, concluzionându-se că țaranul nu știa să cultive zarzavaturi [8]. Aceasta se datora și faptului că boierii cereau țăranilor să cultive porumb, pentru că grâul cerea mai mult timp pentru cultivare și se temeau că țăranii nu le vor mai face lor bine treaba [1].

O statistică în care bolnavii de pelagră erau împărțiți în funcție de ocupație susține

faptul că principalele clase afectate de această afecțiune erau cele sărace (71% erau țărani agricultori, 20% muncitori și numai o mică parte aveau alte meserii) [12,13].

Datorită acestui aspect, Gheorghe Marinescu făcea la începutul secolului XX propunerea „de a considera pelagra ca un accident de muncă, de care să fie făcut responsabil arendașul, fiindcă datorită lui, țăranul nu-și lucrează adecvat puținul pământ avut în proprietate” [4].

Pornind de la cazuri izolate, numărul bolnavilor cu pelagră, consemnat în statisticile perioadei, a înregistrat valori impresionante în prima parte a secolului XX, făcând ravagii în cadrul populației rurale, fiind astfel unul dintre cele mai mari flageluri sociale ale perioadei tratate așa după cum se poate observa și în figura [3,10, 13, 14].

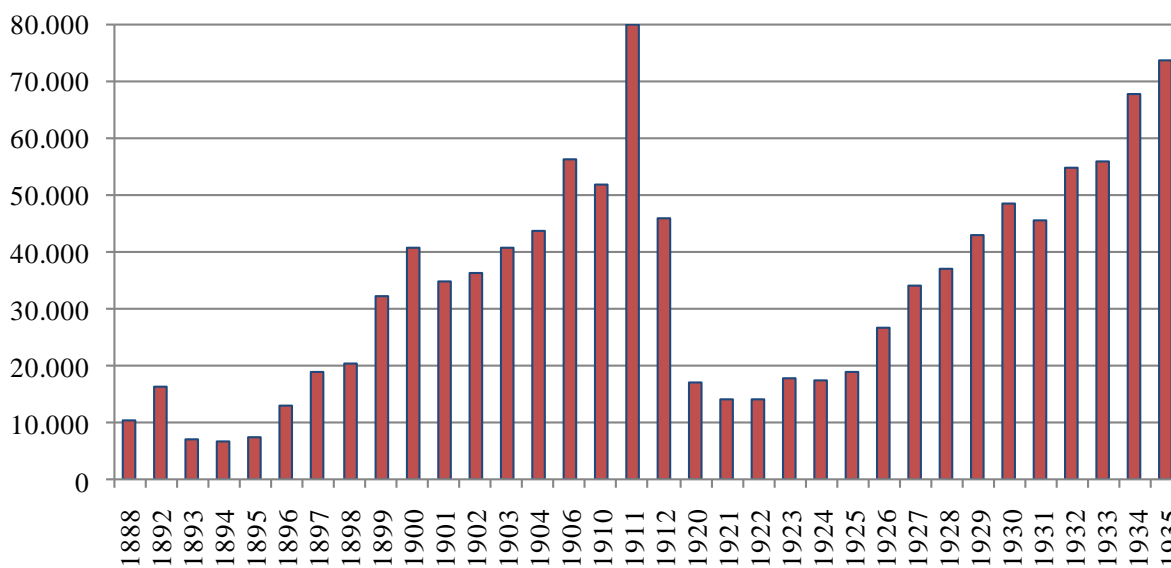

Figura 1. Evoluția numărului cazurilor de pelagră din România în perioada 1888-1935.

În aceeași perioadă, țări altădată afectate de pelagră au reușit, prin metode socio-economice și prin implicarea activă a statului, să facă să dispară această afecțiune, astfel încât la începutul anilor 30 cazurile de pelagră erau prezentate ca o curiozitate medicală în presa franceză [10].

În concordanță cu preocupările medicale ale vremii, medicii români au manifestat interes în studierea acestei afecțiuni și au încercat să găsească mijloace adecvate pentru eradicarea acestei afecțiuni.

Primele dovezi ale preocupărilor privind această maladie au fost concretizate în două teze de doctorat redactate în 1836, cea a doctorului Constantin Vârnăv – „*Rudimentum phzsiographiae Moldoviae*”, susținută la Budapesta, și cea din 1858 a doctorului Iuliu Teodori – „*De Pelagra*”, susținută la Berlin. Ulterior au apărut și statistici și articole publicate în reviste de specialitate precum și prelegeri susținute pe tema pelagrei [8,13].

Datorită caracterului endemic al acestei afecțiuni, semnalat de statisticile oficiale, statul s-a văzut nevoit să-și manifeste interesul față de această afecțiune.

Prin adresa din 18 octombrie (15 mai) 1893, nr. 63549, Ministerul de Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii, condus de Petre P. Carp, îl desemna pe doctorul Ioan Neagoe să facă o cercetare asupra măsurilor și rezultatelor întreprinse contra pelagrei în Italia și Austria. Rezultatul acestor investigații desfășurate pe perioada 28 decembrie - 14 februarie 1894, au fost rezumate în următoarele concluzii prezentate în raportul înaintat Ministerului în 3 martie 1894 [12]:

1. Consumarea porumbului ca aliment popular trebuia stagnată;
2. Se recomanda înființarea brutăriilor rurale, asemănătoare celor din Italia, folosind un sistem cooperativ sau de tip „*Manzini*”, precum comunele în care credea mai ușor realizabil.

Principiul sistemelor cooperative consta din vânzarea pâinii la prețul de producție către cei părtași la acest sistem (contribuția era 5 franci pro-acțiune) și cu un mic adaos la ceilalți. Pâinea era făcută însă din făină amestecată de porumb, mei și grâu.

Sistemele Manzini funcționau în brutării construite de guvern, provincie sau comună, care contribuiau fiecare cu câte o parte, iar apoi brutăria își câștiga autonomia prin munca proprie, vânzând fiecare kg de pâine cu un minim de câștig, din care se constituia fondul de rezervă. Pâinea era de calitate superioară, mergând pe principiul că „*cel puțin, în consumarea calității de pâine să existe o egalitate pe lume, mai ales pentru țăranul plugar, pentru care pâinea este meniul întreg*” [11].

3. Instruirea în panificație, cultura legumelor și fabricarea conservelor alimentare, să devină obiect de studiu în școlile rurale.
4. Să se înființeze trei azile de pelagroși, care să fie spital, școală și loc de câștig pentru bolnavul pelagros (în Italia pelagrosul primea 2 centime pentru ora de

muncă). Aceste trei azile erau propuse a fi construite la Pănțești-Dragomirești, Armăsești, Strihareț pe teritoriul fermelor model existente, fiecare cu câte 150 paturi. Construirea unei asemenea clădiri era estimată la mai puțin de 150.000 lei, valoare derizorie față de importanța lor națională.

În cadrul acestora urma să se facă instruirea bolnavilor în ceea ce privește munca câmpului, menajul casei, grădina, mica industrie, cultura viermilor de mătase, industria laptelui, conservarea și prepararea alimentelor, tâmplărie, țesătorie [11,12].

Acest lucru s-a și realizat, parțial, la Pănțești-Dragomirești din județul Roman, unde la 18 mai 1896, pe lângă școala practică de agricultură, s-a înființat primul azil de pelagroși, prin colaborarea Ministerului de Interne cu Ministerul Agriculturii. Acest azil avea însă numai 40 de paturi [8].

Obiectivul internării era în special ca acești bolnavi să deprindă cunoștințe de menaj și agricultură. Țăranul român era considerat un prost gospodar și un prost agricultor iar scopul acestor aziluri era ca el să iasă radical schimbat și ca sănătate și ca educație. Acest scop nu a fost însă atins.

Pentru ameliorarea stării financiare a acestor pelagrozerii, doctorul Ioan Neagoe propunea ca spitalele să aibă o porțiune de pământ a lor proprie precum și ateliere de lucru. Pentru funcționarea acestor pelagrozerii nu trebuia personal mult, ci oameni practici. Tot acest „*complex pentru pelagroși*” trebuia să fie pus sub administrația Ministerului de Interne și să funcționeze conform unui regulament detaliat. Aceste propuneri au apărut în urma constatărilor că spitalizarea ce se dădea pelagrosului în toate spitalele din țară arăta că nu era necesar un spital curativ și că spitalele pentru pelagroși trebuiau schimbate cu totul din punct de vedere conceptual [8,9]. Aceste afirmații apar ca o reacție la soluția găsită de a crește numărul de internări prin înființarea temporară, în 1900, a 10 secții spitalicești cu câte 20 de paturi, fiecare instalate în corturi de ambulanță, pentru tratarea acestor bolnavi [5]. Victor Babeș propunea, în 1901, ca o soluție pentru tratarea a câtor mai mulți pelagroși, pentru cel puțin o lună pe an, folosirea în acest scop a cazărmilor și mănăstirilor [2].

Printr-o circulară din martie 1902, Direcția Serviciului Sanitar ordona spitalelor județene și rurale să rezerve, din aprilie până în octombrie, jumătate din numărul de paturi pentru internarea bolnavilor cu pelagră. Datorită creșterii numărului de cazuri, în mai 1905 se accepta

depășirea proporției de 50%, iar din 1907 se accepta internarea acestor bolnavi peste numărul de paturi [4].

În 1903 s-a înființat și la Doljești, tot în județul Roman (unul dintre cele mai afectate județe) o pelagrozerie sub conducerea doctorului Alexandru Vasiliu. Acesta propovăduia legile unei alimentații raționale (prin consumul de lapte, ouă, brânză, carne și legume verzi) care putea să ferească populația de apariția pelagrei.

În 1904 se mai înființa o pelagrozerie în cătunul Brătești din județul Suceava, iar în 1909 încă una în Coșula din județul Botoșani [5]. Rezultatele erau bune pe perioada internării, dar, odată externați, pacienții reveneau la obiceiurile alimentare anterioare, boala reapărând, demonstrând astfel că soluționarea problemei pelagrei consta în ridicarea nivelului de trai al țaranului român.

În mare parte problema pelagrei s-ar fi rezolvat prin înlocuirea mămăligii cu pâine. Acest lucru era însă greu de realizat datorită obiceiurilor alimentare ale românilor. Încă din sec. al IV-lea înainte de Hristos, cei care locuiau pe teritoriul țărilor românești semănau grâu pentru a-l vinde, nu pentru a-l mânca. Ei preferau să mănânce făină de mei.

La începutul secolului al XVIII-lea, făina de porumb a înlocuit treptat făina de mei, datorită faptului că era o cultură mai avantajoasă. La început aceasta se folosea, ca și cea de mei, împreună cu unt, ouă, brânză sau lapte. Consumul ouălor, al laptelui și produselor lui, contribuiau la fortificarea organismului, pentru că aceste alimente conțineau vitamine și aminoacizi utili. Contextul politic, social, economic au făcut ca din vechiul regim să se păstreze însă numai mămăliga asociată cu ceapă, murături, fasole [7].

3. Concluzii

Contextul socio-economic existent în România în perioada sfârșit de secol XIX și început de secol XX a favorizat apariția bolilor sociale, între care pelagra reprezintă un caz tipic.

Numărul bolnavilor de pelagră din România, care a atins zeci de mii de bolnavi în perioada menționată, a depășit cu mult posibilitățile sistemului medical și social al vremii care nu a găsit resursele financiare necesare pentru a combate cauzele sociale care au stat la baza pelagrei.

În aceeași perioadă, țări ca Italia, Spania, Franța au găsit resursele și metodele adecvate

pentru a eradica pelagra.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alessiu, Șt., Cum s-ar putea învinge pelagra, *Revista „Spitalul”*, 1906, p. 213-215.
2. Babeș, V., *Tratamentul Pelagrei*, Editura „Academiei Române”, „Institutul de arte grafice Carol Göbl”, București, 1900.
3. Banu, Gh., *Sănătatea poporului român*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, Seria „Biblioteca enciclopedică”, București, 1935.
4. Bologa, V.L., Brătescu, G., Duțescu, B., Milcu, Șt.M., *Istoria Medicinii Românești*, Editura Medicală București, 1972, p. 232-233.
5. Bordea, I., *Serviciul sanitar al României și igiena publică între anii 1905-1922*, Tipografia „Cultura”, București, 1924.
6. Ciucă, M., Nasta, M., Tuberculoza în România – Tuberculoza în mediul rural, *Revista Științelor medicale*, nr.5, mai, Tipografia „Cultura, București, 1939, p. 411-479.
7. Coșmulescu I., Daniel C., *Îndrumător pentru activitatea medicilor și studenților în medicina în mediu rural - Pelagra*, Tipografia „Presa”, București, 1943, p. 411-432.
8. Flor, P., Dare de seamă – de la 1896 Maiu până la 1899 Maiu, însoțită de câteva cercetări asupra etiologiei pelagrei, Spitalul de pelagroși Păncești – Dragomirești I, *Revista „Spitalul”*, 1900, p. 92-101.
9. Flor, P., Dare de seamă – de la 1896 Maiu până la 1899 Maiu, însoțită de câteva cercetări asupra etiologiei pelagrei, Spitalul de pelagroși Păncești – Dragomirești I, *Revista „Spitalul”*, 1900, p.136-139.
10. Grecu, T.A., *Despre Pelagră*, Tipografia „Școalei de Arte și meserii”, Roman, 1935.
11. Neagoe, I., *Raport asupra instalării și funcționării asilelor de pelagroși – și despre cuptorele de pane „formi rurali” din austria și Italia pentru a combate pelagra și întinderea ei*, Imprimeria Statului, București, 1894.
12. Neagoe, I., *Studiu asupra pelagrei*, „Institutul de arte grafice Carol Göbl”, București, 1900.
13. Nitzulescu, I., Sibi, M., Slătineanu, Al., *Pelagra in România*, Tipografia „Scrisul românesc”, Craiova, 1939.
14. Petrescu, Gh.Z., *Pelagra*, Imprimeria Statului, Bucuresci, 1905.

15. Sufrin, S., *Câte-va reflexiuni asupra etiologiei pelagrei*, Tipografia „Dreptatea”, București, 1899.